

NIEWCZAS (98) *sb m*

W pisowni łącznej (96), w rozłącznej (2); -s (18), -fz (1); -f- (72), -s- (3), -fz- (2), -ff- (1).
e oraz a jasne (w tym w a 3 r. błędne znakowanie).

sg N niewczas (11). ◇ G niewczasu (15). ◇ D niewczasowi (3). ◇ A niewczas (8). ◇ I niewczas(e)m (4). ◇ L niewczasie (1). ◇ pl N niewczas (3). ◇ G niewczasów (27); -ów (3), -(o)w (24). ◇ D niewczasóm (4); -óm (1), -(o)m (3). ◇ A niewczas (17). ◇ I niewczas (3) *GliczKsiąż, Skarżyw, CzahTr*, niewczasami (1) *StryjKron*. ◇ L niewczasiech (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Niedogodność, niewygodność, trud, trudność, utrapienie, niepokój, przykrość, smutek; molestia *Mącz, Calep, Cn*; incommoditas *Modrz, Calep, Cn*; importunitas *Mącz, Calep*; incommodum *Modrz, Cn*; damnum *Calep, Cn*; intempestivitas *Calep*; acerbitas, asperitas, cordolium, dividia, stomachus, stridor *Cn* (96): A tákci bych rad poślúżył/ Kiedyćby iáki niewczas był: Poleć mi dziećci przyglądác/ Będęc fie nimi opiekác. *BierEz Nv; RejPs 50; GliczKsiąż O7v, O8; RejWiz 62 [2 r.]*; Liberatio et vacuitas omnis molestiae, Swiebodność od wšelákiego niewczáfu. *Mącz 472c, 266b; Prot A3v*; A przeto nierad bych/ ábyś iá [żonę gospodarza] w. m. widział/ á miał ten niewczás wołác ná nię/ by ná wilká [tj. głośno z powodu jej głuchoty] *GórnDworz S4, C6, Kk4v*; Iesliżby iáki niewczáfz był w domu mym tobie/ Tedyć mamy przyftoynie ifcie flúżyć obie. *HistLan A4; RejZwierc 3v, 6v; MycPrz II D*; gdy fię ciáło nie dobrze ma/ tedyć y członki pewnie iáki niewczás cierpieć muřzú *ModrzBaz 3*; Anim ia tego fobie zá niewczás poczytał/ W budzie leśney fię przeřpác/ y nád ftády chodzić. *KochOdpr B3v*; á żołnierze [...] przenaiećci byli/ áby wytchnác nigdzieř S. Chryzořtomowi nie dáli: ále go přędzey włócząc y niewczáfy zádáiac vmorzyli *SkarŻyw 90, 184*; Idźmy gdzie nas Bóg wiedzie/ á dawnych niewczáfów Zápomniawřy/ weřelřy wřywaymy czáfów. *KochEpit A2; ReszPrz 45*; Trzebá pracá wyćierpieć/ niewczás podéymowác/ Prze oyczyznę nákoniec krwie řwéy nie záłowác. *KochTarn 79; PudřFr 59; GórnRozm Iv; Calep 513a; GórnTroas 9*; Kto więc walki zrowna Alexándrá wielkiego/ Kto z nich vřył ná woynie niewczáfu wietřzego. *KmitaSpit C3; CiekPotr C; CzahTr F4v, K4, L; GosřCast 46*; Gdy [złodziej] gdzie do gmáchu wnidzie/ cícho/ bez hařáfu/ Pánu Gořpodarzowi nie řyczy niewczáfu. Nie radby go przebudřil/ [...] niech zdrow odpoczywa. *KlonWor 5*.

niewczas czyj [= znoszony przez kogo] [w tym: pron poss (5), G sb i pron (3), ai poss (1)] (9): *RejPs 39*; Bych chcyáł wyliczác nyewczáfy káplánów dzifiefřyřyř/ dnyáby mi nye řtáło. *GliczKsiąż O7v*; przyrodzenie fámo/ (áby to káždy znał/ iz muzyká iáka tháka niewczáfy ludzkie odpędza) náuczyło Mamki řpiewác/ áby řpiewaniem dziećinny płácž tuliły *GórnDworz H3; RejPos 322; HistLan F2; RejZwierc 158v*; Zgotowáł lepak Iehowá Bog bánię/ y wřelřlá nad Ionařzem/ będąc cíniem nád głowá iego/ áby go zářlániáá od niewczáfu iego [a malo eius]/ *BudBib Ion 4/6*; Mych niewczáfów lituiá nocy niepreřpáné *KochPieř 29; CiekPotr 51*.

niewczas czyj [= czyniony, zadawany przez kogo, przez co] [w tym: G sb (3), ai poss (1)] (4): iz theř zgrzeřzyć [Adam] muřiał/ á zá thym przyřřlá [...] ná nas/ řmierć/ boleřć/ nędze/ prace/ mizerie/ j wřyřtki niewczáfy tego řwiátá. *GórnDworz Y; KochTr 23*; Duńczycy nędzú y niewczáfřami Litewřkimi/ y ledá ziefřkámi/ ktore gřod řmierzác ieřć muřieli/ zemřleni y zárařeni ná drogach wřtawáli *StryjKron 432; OrzJan 51*.

W połączeniach szeregowych (17): *KromRozm III A7v*; iż nie to było główne przed się wzięcie nături/ żeby ludzi chorobam/ niewczáfom/ y doległosciam poddálá *Górndworz H8v*; kiedy mu się odeimie miłość/ tedy [...] będzie żył łzczęśliwie/ niemáiąc ná się onych fráfunkow/ trołk/ telknic/ boleści/ y inych niewczáfow/ ktorých w miłości pełno. *Górndworz Kk7v, H3, H3v, Y, L13*; A iákíey wielkíey trudnoścí/ pracy/ niewczáfow/ á nákoniec hániebney łmiercí/ vzyć raczył [*Chrystus RejPos 332v, 280; RejZwierc 158v*; iáko wielkích trudnoścí/ prac/ pilnoścí/ y niewczáfow rodzicy dla nas podeymowác mufieli *RejPosWstaw [41⁴]*; *CzechRozm 225v; ModrzBaz 115; SkarŻyw 86, 244*; Woyná [...] sílá ftráchow rodzi/ Sílá trołki/ boiáźni/ y niewczáfow płodzi. *KmitaSpit C3*; iákích trudow, niewczáfow, y trudnoścím záżył, Stáráiąc się o dzieći łwych porátowáníe? *CiekPotr 64*.

W przeciwstawieniach: »niewczas... dobro, lenistwo, odpoczywienie, pokój, pożytek, proznowanie, rozkosz« [*w tym: lenistwo i proznowanie (1), pokój z dobrem (1)*] (7): A nie złe ná máły czás niewczáfú wzywác/ Kto dlugo chce ná potym w łwych rołkofzách pływác. *RejZwierc 38v*; Komu może być miłe odpoczywienie/ iefli pirwey nie wczúł niewczáfú s pracy? *Górndworz H8v; MycPrz I [D]*; iefli chcełz áby się ciebie nieprzyiáciel bał/ tedy podłec mułsz włyłtkim onym niewczáfóm: iuz wierę zániechác mułsz leníłtwá y próznowánia *OrzJan 48, 51*.

W charakterystycznych połączeniach: niewczas(y) dlugi, wielki(e) (więtszy) (4); niewczas dokuczy, [komu] jest (bywa) (4), przychodzi, trefi się, werwie się; niewczasu(-ow) doznać, podjąć (podejmowác) (4), uchodzić (ujć) (2), uży(wa)ć (11), wycierpienie, wytrwanie, zażyć; niewczasowi(om) poddać [kogo], przywykać (przywyknác) (2), (nie)przywykły (2); niewczas(y) ci(e)rpiec (8), czynić [komu], mie(wa)ć (3), podjąć (podejmowác) (2), przynosić [komu], przywieść, uczuć, wytrwác, zadawać [komu], znosić; na niewczasy przyść; z niewczasem zostać; niewczasy [= niewczasami] trudzić, zemdlony.

Wyrażenia: »sprzeciwny niewczas« (1): Abowiem iuz łnadz tám włfedł bych włyłtkích tu łprzećiwných niewczáfow moich y zákrył bych się od włyłtkiego łprzećiwiéńłtwá *RejPs 39*.

»niewczas trudny« (1): że iáko [...] łnieg od wiátru W zamieci podniesiony, y ná kupę wzdęty, W niewczásie iákím trudnym Rzeczypółpolitey Iákoby źimie potrwa; ále zás ná wiołnę Rołtáie. *CiekPotr 51*.

»wojenny niewczas« (1): [*hetman*] ktorýby y znoy/ y zimno/ y práce/ y włzelákie woienne niewczáfy [*et aestum et frigus, et labores et omnes belli incommoditates*] więcey niżli drudzy znółł *ModrzBaz 115*.

»zły niewczas« (1): Kędy żaden Krol inłzy nigdy nie dokazał/ Aby w ták złe niewczáfy dáley być pokazał. *KmitaSpit C3*.

Szeregi: »boleść i niewczasy« (1): Bowiem tho [*cnota męstwa*] łpráwuie/ że ludzie cáłą chęcią zwykli się kuśc o rzeczy wććiwe [...] łprołnymi brzydząc się/ y vmrzeć woląc/ bądź też boleść y włzelákie niewczáfy podiác/ niżby prze gnułnośc/ y ospálośc co tákiego wćzynić mieli *Phil B4*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»frasunki, (a) niewczasy« (2): Bo co iefł naleplźego iedno kto łwych czáfow/ Ołtrzeże od fráfunkow/ á od włzech niewczáfow *RejZwierc 239v; KochPs 207*. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»głód i niewczas« [szyk 1:1] (2): Tedy go Cefarz do ciężkiego bárzo więzienia dác y trudzić głodem y niewczáfy kazał. *SkarŻyw* 300; *PowodPr* 10.

»niewczas i molestyja« (1): aby y sam tey nedze nie cierpiał, y Kr. I. M. niewczasu y molestyi nie czynił. *ActReg* 142.

»nędza i (a) niewczas« (4): *RejPos* 19; że [moskwiczanie] łą czuyni/ opátrzni/ poślufzni/ Nędze y niewczás wytrfáią/ iáko iest głód/ zimno/ gorácość/ mokrość/ kárność wielka/ poślufzeństwo/ zgodá *BielSpr* 66v; potym się chorzy Chrzelciáni y tám y lám z rozmáitey nędze y niewczáfow/ iák to w woysku ile walnym bywa/ tułáli *StryjKron* 290, 432. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»niewczasy i niebezpieczeństwo« [szyk 2:1] (3): ona ławą/ która go [*Aleksandra Wielkiego*] podwodziłá ku wycírpieniu wśzytkich niewczáfow/ y niebespieczeństwá *GórnDworz* Aa6, Zv; *ZapKościar* 1582/32v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»niedostatki, niewczasy« (1): wchodzi w nas zła [myśl]/ á łmęthna/ á iefzcze nie lámá/ ále przywiedzie s sobą wśzytki niedośtátki/ wśzytki niewczáfy/ thák iż wten czás iuz nie iedno ciáło/ ále y duch w człowiecze choruie *GórnDworz* H5v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»niepogody, niewczasy« (1): Kniáz Conftantin Ośtrołki [...] ciągnął [...] pod Smołensko/ gdzie dla niepogod/ niewczáfow y zaległych drog/ z wielką łzkodą ledwo we cztery Niedziele przyciągnął *StryjKron* 747.

»posty i niewczasy« (1): drudzy mowili/ iż to ták zwielkich pośtow y niewczáfow/ głos z ośtrzał. *SkarŻyw* 183. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»praca i niewczasy« [szyk 1:1] (2): iuz teraz przywykay pracy/ i nie wczáfom/ Abyś się mógł łpofobić ku trudnieyłzim czáfom. *KochSat* Cv; *BielSpr* 26. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»niewczas ani przemory« (1): ktorzy łą niezwyčázyni/ pierzchliwi/ nieprzywykli niewczáfowi/ ani przemorom woijnym *BielSpr* 25v.

»niewczas, przenaszładowanie« (1): Ciérpiałem niewczás/ przenáśłádowánié/ Podéymowałem cały dzień karánié. *KochPs* 108.

»niewczas i przykrość« (1): Omni molestia vacare, Być próžen wśzelákiego niewczáfu y przykrości. *Mącz* 472a.

»niewczas, (i) szkoda« [szyk 1:1] (2): SCewolá w Rzymie zacny był dawnego czáfu/ Ktory się wźálował wielkiego niewczáfu/ y łzkod kthore ná ten czás cíрпиeli Rzymiáne *Paprpán* Ggv; *Calep* 521b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»niewczas, (a, abo, i) trudność« [szyk 1:1] (5): *RejWiz* 83; Ale nałladuy cnoti/ która acz zniewczáfem/ I trudnoćią przychodzi/ a wźakoż za czáfem Hoynie płáci utraci podięte dla siebie *KochSat* B4v; *RejPos* 322; znác mi się to dáło. Ze wy niewczás ią trudność łpołuchmy miewáli *HistLan* C4; *RejPosWstaw* [41⁴]. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»zima z niewczasem« (1): Iáko zá ciepłym wefołym czáfem/ Wnet nástępnie zímá z niewczáfem *ZawJeft* 30.

»zimno albo niewczas« (1): áby [człowiek] nágo nye chodził/ á zímná álbo yákyego nyewczáfu nye círpyał. *GliczKsiąż* G8. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

W przeni (1) : bo prze té niewczáfy Dobrze iuż nie fzáleię/ iá furta ftrapióna: Iednák mię ten bezmierny niepokoy dokóna. *KochPieś* 28.

2. *Ktoś uciążliwy, naprzykrzający się, niemający względu na osobę ani na niestosowność miejsca lub czasu, natręt (1)* : Importunus, Molestus, gravis, qui neque loci, neque temporis, neque personae habet rationem. – Nie wczas, ktori fwego czáfsu rzeczy nieodprawuie, vprzikrzaiáci fie. *Calep* 513a.

3. *n-pers (1)* : Iakom ya nyevynyotha [!] dwádeszthu kop pozycznych ydwa Slachathnyemv adamovj zelyszewa nyewczasowj *ZapWar* 1514 nr 2121.

Synonimy. **1.** ciężkość, dolegliwość, frasunek, kłopot, mizeryja, molestyja, niepogoda, przeciwność, przykrość, przypadłość, smętek, smutek, szkoda, trud, trudność, ucisk, udręczenie, utrapienie; **2.** natręćnik, natręt, wszetecznik, wszędybył.

Cf **NIEWCZEŚNOŚĆ, WCZAS**

KK